

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ACFC/SR/III(2018)001
Dutch language version

**Third Report submitted by the Netherlands pursuant to Article 25, paragraph 2 of
the Framework Convention for the Protection of National Minorities**

(received on 11 July 2018)

INHOUD

INLEIDING	2
FRIESE TAAL EN CULTUUR IN BEELD	3
Ontwikkelingen	3
Demografische gegevens Fryslân	4
BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN EN OPMERKINGEN VAN DE COMMISSIE VAN EXPERTS	6
Met betrekking tot artikel 3	6
Met betrekking tot artikel 4	8
Met betrekking tot Artikel 5	10
Met betrekking tot Artikel 6	11
Met betrekking tot Artikel 9	15
Met betrekking tot Artikel 10	17
Met betrekking tot Artikel 11	18
Met betrekking tot Artikel 12	19
Met betrekking tot Artikel 14	20
Met betrekking tot Artikel 15	21
Met betrekking tot Artikel 16	23
Met betrekking tot Artikel 17 en 18	24

INLEIDING

Het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden is als verdrag van de Raad van Europa in werking getreden op 1 februari 1998. De lidstaten die dit verdrag ondertekenen en ratificeren verplichten zich tot het bevorderen van de volledige en daadwerkelijke gelijkheid van tot nationale minderheden behorende personen op alle economische, maatschappelijke en culturele terreinen. Ook moeten de omstandigheden waaronder zij hun cultuur en identiteit tot uitdrukking kunnen brengen en deze kunnen behouden en ontwikkelen, gewaarborgd worden.

Voor Nederland is het Kaderverdrag op 1 juni 2005 in werking getreden. Bij goedkeuring van het wetsvoorstel tot ratificatie van het Kaderverdrag hebben regering en parlement overeenstemming bereikt dat het Kaderverdrag van toepassing zal zijn op de Friezen in Nederland. Voorts heeft de regering verklaard dat ze ervan uitgaat dat de bescherming geboden door het derde lid van artikel 10, ondanks de verschillen in redactie, niet afwijkt van die geboden door het tweede lid van artikel 5 en het derde lid, onder a en onder e, van artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM). Eerder al, op 2 mei 1996, heeft Nederland het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden geratificeerd. Ook dit verdrag is voor het beleid inzake de Friezen, hun taal en cultuur, van belang.

In het kader van zijn verdragsverplichtingen is Nederland gehouden periodiek over de implementatie van het Kaderverdrag te rapporteren aan de Raad van Europa. In deze derde rapportage onder artikel 25, tweede lid, van het Kaderverdrag zal een reactie gegeven worden op de resolutie en de reactie van de Raad van Europa op de tweede rapportage. Alvorens hierop in te gaan zullen eerst kort de huidige situatie en ontwikkelingen met betrekking tot de Friese taal en cultuur uiteen gezet worden.

FRIESE TAAL EN CULTUUR IN BEELD

Ontwikkelingen

In de afgelopen periode hebben zich een aantal belangrijke ontwikkelingen voorgedaan op het gebied van de Friese taal en cultuur. De Wet gebruik Friese taal, de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur hebben bijgedragen aan de verdere bevordering en waarborging van de Friese taal en cultuur. Daarnaast heeft de minister van BZK in 2016, in goed overleg met betrokken partijen, de rol van Taalschipper bij de provincie Fryslân belegd.

Wet gebruik Friese taal

Op 1 januari 2014 is de Wet gebruik Friese taal¹ in werking getreden. In deze taalwet wordt de positie van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer en het rechtsverkeer verankerd en de gelijke rechten van de Nederlandse en Friese taal binnen de provincie Fryslân gewaarborgd. De Rijksoverheid en de provincie Fryslân hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht voor de Friese taal en cultuur, en maken periodiek bestuursafspraken ter uitwerking van die verantwoordelijkheid. De wet regelt ook de oprichting van een Orgaan voor de Friese taal. Dit orgaan, genaamd DINGtiid, rapporteert, adviseert en signaleert over onderwerpen inzake het Fries. Het orgaan brengt advies uit aan de Rijksoverheid en de provincie. Er vindt regelmatig overleg plaats tussen zowel DINGtiid en de Rijksoverheid, als DINGtiid en de provincie Fryslân.

Bestuursafpraak Friese taal en cultuur

Het Rijk en de provincie Fryslân maken periodiek bestuursafspraken ter uitwerking van de gedeelde verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur die voortkomt uit de Wet gebruik Friese taal (2014), het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden (1998) en het Kaderverdrag inzake de bescherming van Nationale Minderheden (2005). In de bestuursafpraak Friese taal en cultuur (BFTC) worden afspraken gemaakt over het gebruik van het Fries in de volgende domeinen: onderwijs, rechterlijke autoriteiten, bestuurlijke autoriteiten, openbare diensten, de media, cultuur, economisch en sociaal leven en grensoverschrijdende uitwisselingen. De huidige BFTC loopt van 2013 tot 2018.

De voorbereidingen voor de nieuwe bestuursafpraak zijn reeds halverwege 2017 begonnen. De provincie Fryslân en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, als coördinerend departement, overleggen regelmatig over de inhoud van de nieuwe BFTC. Daarnaast vinden er gesprekken plaats tussen de provincie en de andere betrokken departementen. Het adviesorgaan voor de Friese taal, DINGtiid adviseert over de totstandkoming van de nieuwe bestuursafpraak. In de BFTC 2019-2023 zal, naast het gebruik van het Fries in de eerdergenoemde domeinen, onder andere de rol van de provincie als Taalschipper en de wetgeving uit 2014 worden opgenomen. De nieuwe bestuursafpraak treedt per 1 januari 2019 in werking.

De provincie Fryslân als Taalschipper

In 2015 bracht het adviesorgaan voor de Friese taal, DINGtiid, het structuuradvies "Verbetering en verandering" uit waarin het adviseerde een Taalschipper te benoemen, die dagelijks stuurt op bestaande processen rondom het Fries. Deze rol is in goed overleg belegd bij de provincie Fryslân; de meest aangewezen bestuurslaag voor de waarborging van de status van de Friese taal en cultuur. Als Taalschipper treedt de provincie op als coördinator, regisseur, inspirator en bewaker van het Friese taaldossier. De provincie neemt in de rol van Taalschipper onder meer het voortouw in het opstellen van een lange termijnagenda voor het Fries. Ook organiseert de Taalschipper een bestuurlijk overleg (Mei-inoar foar it Frysk) met decentrale overheden die een eigen zorgplicht hebben voor de Friese taal en cultuur. De Taalschipper heeft daarnaast ook een signalerende functie richting de Rijksoverheid. In de nieuwe bestuursafspraken wordt, onder voorbehoud van overeenstemming, de invulling van de rol van Taalschipper geborgd.

---

¹ <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034047/2014-01-01>

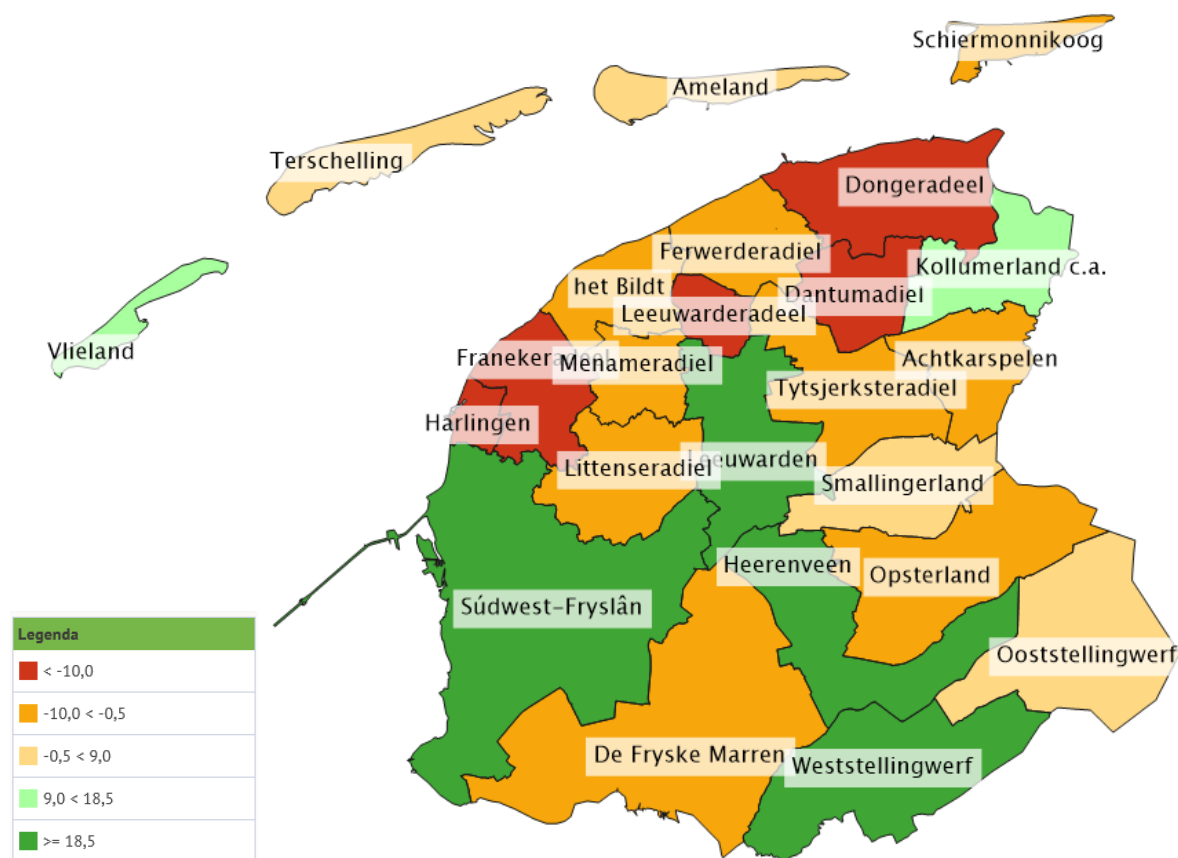
Demografische gegevens Fryslân

Bevolkingsopbouw en –ontwikkeling in de provincie Fryslân

De volgende tabellen en afbeeldingen laten een beeld zien van de bevolkingsopbouw en ontwikkeling hiervan in de provincie Fryslân. Hierbij zijn ook migratiecijfers meegenomen en het aantal verhuizingen uit en naar de provincie. De cijfers en afbeeldingen zijn afkomstig uit de databank van het Fries Sociaal Planbureau. De cijfers voor 2016 en 2017 zijn voorlopige cijfers.

Bevolkingsopbouw Fryslân naar leeftijd ²	
Leeftijd	Bevolkingsaantal
Totaal	646.874
0-19	148.427
20-29	71.892
30-39	69.620
40-49	88.011
50-59	94.259
60-69	84.268
70-79	58.880
80 en ouder	31.517

Totale bevolking Fryslân 2011-2017	
Jaar	Bevolking totaal
2011	647.282
2012	647.214
2013	646.862
2014	646.317
2015	646.257
2016	646.040
2017	646.874

Bevolkingstoe-namen/-afnamen provincie Fryslân 2017

Friese taalbeheersing³

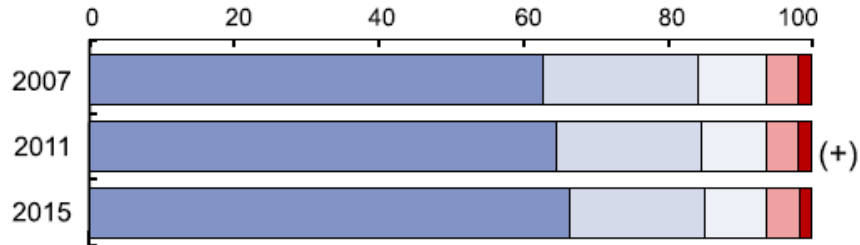
De provincie Fryslân stelt een keer in de 4 jaar een taalatlas op. De Friese taalatlas geeft

² Per 1 januari 2017

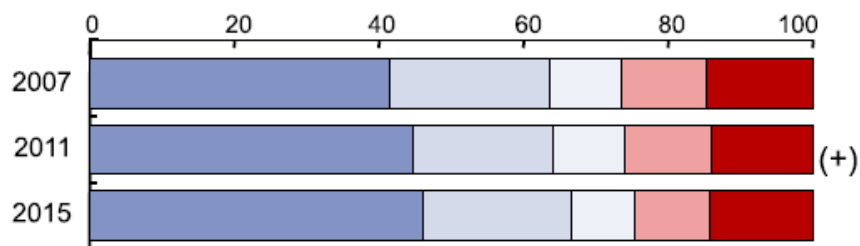
³ Provincie Fryslân, quick scan Friese taal, Leeuwarden 2015

een overzicht van het beheersingsniveau en het gebruik van de Friese taal onder de inwoners van de provincie Fryslân. De taalAtlas biedt Friese gemeenten inzicht bij het opstellen van hun taalbeleidsplan. In 2015 kwam de derde versie van de taalAtlas uit. Hieronder volgt een overzicht van het beheersingsniveau van de Friese taal in Fryslân in 2015, 2011 en 2007.

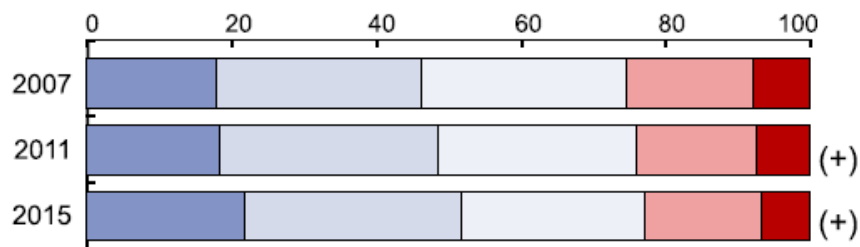
Fries kunnen verstaan (%)

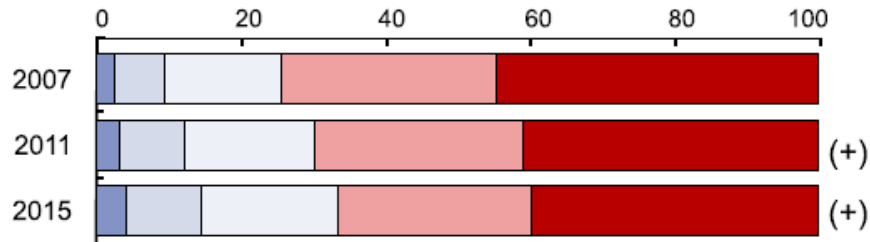
Fries kunnen spreken (%)

Fries kunnen lezen (%)

Fries kunnen schrijven (%)

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN EN OPMERKINGEN VAN DE COMMISSIE VAN EXPERTS

Artikel 3

1. Iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort, heeft het recht vrijelijk te kiezen om al dan niet als zodanig te worden behandeld en er mag geen nadeel voortvloeien uit deze keuze of uit de uitoefening van de met die keuze verband houdende rechten.
2. Personen die tot nationale minderheden behoren, kunnen zowel individueel als tezamen met anderen de rechten uitoefenen en de vrijheden genieten die voortvloeien uit de in dit Kaderverdrag vervatte beginselen.

Met betrekking tot artikel 3

Toepassingsbereik

- 1. Het Adviescomité *dringt aan op een flexibeler benadering van het toepassingsbereik van het Kaderverdrag en op een dialoog gebaseerde aanpak bij de betrekking met personen die deel uitmaken van groepen die in de toekomst eventueel belangstelling hebben voor de bescherming die het Kaderverdrag biedt, met inbegrip van efficiënte raadplegingsmechanismen.***

De Friezen zijn door het Nederlandse kabinet als nationale minderheid onder de werking van het Kaderverdrag aangemerkt. Bij de goedkeuring van het wetsvoorstel tot ratificatie van dit verdrag zijn regering en parlement overeengekomen dat het Kaderverdrag alleen van toepassing zal zijn op de Friezen in Nederland. De inzichten zijn op dit punt niet veranderd.

- 2. De Commissie van Experts *constateert dat vertegenwoordigers van Roma- en Sintigemeenschappen grote belangstelling hebben voor een geïnstitutionaliseerde dialoog met de autoriteiten om belangrijke kwesties voor hun gemeenschappen te bespreken.***

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voert een tweemaandelijks overleg met vertegenwoordigers van Roma en Sinti om belangrijke kwesties voor deze gemeenschappen te bespreken. Naar aanleiding van een rapport van de Nationale Ombudsman "Woonwagenebewoner zoekt standplaats" van 17 mei 2017 en meerdere oordelen van het College voor de Rechten van de Mens, heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties toegezegd in overleg met de vereniging van Roma, Sinti en woonwagenebewoners, een aantal gemeenten en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Interprovinciaal Overleg, Aedes (de koepelorganisatie van woningcorporaties), het College voor de Rechten van de Mens en de Nationale Ombudsman een beleidsvisie over de huisvesting van deze doelgroep voor gemeenten te ontwikkelen die in lijn is met het mensenrechtelijk kader zoals dit ontwikkeld is door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Op 30 november 2017 heeft er een hoorzitting plaatsgevonden waarin Roma, Sinti en woonwagenebewoners hun problemen inzake hun specifieke woonvorm en andere vormen van ongelijke behandeling hebben gemeld. Deze hoorzitting, het overleg met de verenigingen van Roma, Sinti en woonwagenebewoners en de mogelijkheid om laagdrempelig hun zorgen aan te kaarten bij ambtenaren, heeft reeds geleid tot een eerste stap in het herstel van het vertrouwen tussen Roma, Sinti en woonwagenebewoners en de rijksoverheid. Deze input wordt meegenomen bij de uitwerking van deze beleidsvisie.

Gegevensverzameling

- 3. Het Adviescomité *moedigt de autoriteiten aan om met behulp van gegevensverzameling en op bewijs gestoelde instrumenten effectief beleid te ontwikkelen voor personen die tot de diverse etnische groepen in het land behoren en om, in samenwerking met de betrokken personen, bestaande lokale initiatieven te ondersteunen en daarbij de bestaande internationale normen voor de bescherming van persoonsgegevens volledig te eerbiedigen.***

Zoals uiteengezet in de tweede rapportage is de verwerking van bijzondere persoonsgegevens in Nederland in beginsel verboden en zal er geen aanpassing van de wet komen om de mogelijkheden voor etnische registratie te verruimen.

Doordat de Friese minderheid grotendeels gekoppeld is aan een specifiek grondgebied (provincie Fryslân), is er wel meer informatie te bieden over deze groep. Zo geeft de provincie Fryslân eens in de vier jaar de Fryske taalatlas uit. De taalatlas geeft als quick scan een overzicht van het beheersingsniveau en het gebruik van de Friese taal onder de inwoners van Fryslân en het gebruik van het Fries in het onderwijs en bij gemeentelijke overheden. De meest recente taalatlas is uitgekomen in 2015 en is de derde editie na de eerdere uitgaven in 2007 en 2011. Aan de hand van de Fryske taalatlas krijgen gemeenten en andere overheden in Fryslân inzicht in hun taalsituatie in vergelijking tot andere gemeenten. Deze informatie kan worden gebruikt bij het ontwikkelen van taalbeleid.

Ook voert de Fryske Akademy middels taalsurveys structureel onderzoek uit naar sociale ontwikkelingen in de Friese taalsituatie. De resultaten van de laatste taalsurvey worden in 2018 verwacht. Door uitkomsten van deze taalsurveys te vergelijken met resultaten van ouder onderzoek (1969, 1984 en 1994), kunnen de ontwikkelingen in de taalbeheersing, het taalbeleid en de taalhouding van de Friezen in kaart gebracht worden.

Artikel 4

1. De Partijen verplichten zich ertoe aan personen die tot nationale minderheden behoren het recht van gelijkheid voor de wet en van gelijke bescherming door de wet te garanderen. In dit opzicht is elke discriminatie op grond van het behoren tot een nationale minderheid verboden.
2. De Partijen verplichten zich ertoe, waar nodig, passende maatregelen te nemen ten einde op alle terreinen van het economische, sociale, politieke en culturele leven de volledige en daadwerkelijke gelijkheid te bevorderen tussen personen die tot een nationale minderheid behoren en diegenen die tot de meerderheid behoren. In dit opzicht houden zij naar behoren rekening met de specifieke omstandigheden van de personen die tot nationale minderheden behoren.
3. De in overeenstemming met het tweede lid genomen maatregelen worden niet als een discriminerende gedragen beschouwd.

Met betrekking tot artikel 4

Wettelijk en institutioneel kader ter bestrijding van discriminatie

- 4. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten het publiek beter toegang te bieden tot en bewuster te maken van oplossingen die in geval van discriminatie voorhanden zijn en de rol die diverse anti-discriminatieorganen spelen binnen alle etnische groepen en binnen de bevolking als geheel, en om deze organen te blijven ondersteunen. Het Adviescomité moedigt de autoriteiten ook krachtig aan om vooral aandacht te blijven besteden aan kwetsbare personen die de meeste kans lopen om te worden gediscrimineerd, zodat zij volledig op de hoogte zijn van hun rechten en de beschikbare rechtsmiddelen.**

Elke gemeente in Nederland is sinds 2009 verplicht, op grond van de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen (Wga), om een antidiscriminatievoorziening (ADV) in te richten. Deze ADV's hebben tot taak om meldingen van discriminatie te registreren en slachtoffers van discriminatie gratis bijstand te verlenen. Dit kan juridisch advies zijn of bijvoorbeeld bemiddeling of hulp bij het doen van aangifte. Er zijn in totaal 38 ADV's die soms op lokaal en soms op regionaal niveau opereren.

In 2017 heeft een onderzoeksbureau in opdracht van het ministerie van BZK onderzocht hoe de ADV's in de praktijk werken. Daarbij is ook gevraagd naar de visie van de ADV's op de werking van de Wga in de praktijk. In 2018 is onderzoek gedaan naar de visie van de gemeenten hierover. Daaruit zijn een aantal suggesties voor verbetering gekomen die op dit moment door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties worden verkend.

Daarnaast bestaat er sinds oktober 2012 in Nederland het College voor de rechten van de mens. De taken van de commissie gelijke behandeling, genoemd in de tweede rapportage, zijn bij wet overgegaan naar het College. Ook bij het College voor de rechten van de mens kunnen mensen die menen dat zij gediscrimineerd zijn een klacht indienen, eventueel bijgestaan door een ADV. Het College geeft vervolgens een deskundigenoordeel over de vraag of er inderdaad sprake is van discriminatie. Ten slotte kan ook aangifte worden gedaan van discriminatie. Voor meldingen van discriminatie op het internet is er het Meldpunt Internet Discriminatie (MiND).

Het kabinet zet actief in op vergroting van de bekendheid van de mogelijkheden om discriminatie te melden en op vergroting van de meldingsbereidheid. Daartoe heeft het kabinet een brede publiekscampagne opgezet, die loopt van september 2015 tot eind 2018. De campagne bestaat uit een zogenoemde koepelcampagne die zich richtte op het brede publiek en diverse deelcampagnes die zich richten op specifieke groepen, zoals mensen met een beperking of werkgevers en arbeidsbemiddelaars. Sinds december 2016 is er een digitaal platform (www.zeteenstreepdoordiscriminatie.nl) waarop alle campagne-uitingen te zien zijn. Ook worden op dit platform middelen geboden aan gemeenten, scholen en maatschappelijk organisaties om zelf met de campagneboodschap aan de gang te gaan.

Ook is er een online 'meldwijzer' (www.discriminatie.nl) voor mensen die willen weten waar ze met hun klacht het beste naar toe kunnen. Deze website biedt in een paar stappen de weg naar de juiste instantie. Daarnaast biedt de website achtergrondinformatie. Voor jongeren is er juist een folder ontwikkeld die hen informatie geeft over het melden van discriminatie, omdat uit onderzoek bleek dat dit bij hen het beste

aanslaat. Ook heeft één van de grotere ADV's, Radar, in samenwerking met een aantal grote gemeenten een online applicatie ontwikkeld waarmee je via je mobiele telefoon eenvoudig discriminatie kunt melden, de app 'Meld discriminatie NU'.

Daarnaast hebben diverse ADV's activiteiten en middelen ontwikkeld om hun bekendheid te vergroten. Ook hebben in 2013 en 2014 ADV's, het College voor de Rechten van de Mens, het Inspraak Orgaan Turken (IOT), het Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN), het Surinaams Inspraak Orgaan (SIO) en het Overlegorgaan Caribische Nederlanders (OCaN) in het project Face-2-Face ingezet op de versterking van onderlinge samenwerking en bekendheid van de meldingsmogelijkheden bij de diverse doelgroepen.

Artikel 5:

1. De Partijen verplichten zich ertoe de omstandigheden te bevorderen die voor personen die tot nationale minderheden behoren, noodzakelijk zijn om hun cultuur in stand te houden en tot ontwikkeling te brengen en om de wezenlijke elementen van hun identiteit, te weten hun godsdienst, taal, tradities en cultureel erfgoed te bewaren.
2. Onverminderd maatregelen genomen ingevolge hun algemene integratiebeleid, onthouden de Partijen zich van beleid of praktijken gericht op assimilatie tegen hun wil van personen die tot nationale minderheden behoren en beschermen zij deze personen tegen elk op een zodanige assimilatie gericht optreden.

Met betrekking tot Artikel 5

Ondersteuning van de Friese taal en cultuur

5. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten de noodzakelijke ondersteuning te bieden voor het behoud en de bevordering van de Friese cultuur en de integratie daarvan in het algemeen onderwijssysteem te stimuleren.

De provincie Fryslân bepaalt binnen het algemeen geldende onderwijsbeleid het beleid met betrekking tot het Fries. In de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) en de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO) staat aangegeven dat scholen in de provincie Fryslân die onder een van deze beide wetten vallen verplicht zijn om onderwijs in de Friese taal te verzorgen. De doelen die de scholen dienen na te streven aangaande het Fries zijn vastgelegd in kerndoelen. Hierbij is ook aandacht voor de Friese taal in cultuuruitingen zoals, literatuur, muziek, toneel, film, TV en radio.

In 2010 verscheen het Advies van de Stuurgroep decentralisatie Friese taal van Rijk naar de provincie Fryslân (Stuurgroep Hoekstra), *Fries in het onderwijs: meer ruimte, regie en rekenschap voor de provincie Fryslân*. Eén van de adviezen was om de WPO en WVO zodanig aan te passen zodat Gedeputeerde Staten (GS) van de provincie Fryslân ook partiele ontheffing voor het vak Fries kunnen geven. Mede naar aanleiding hiervan werden in 2014 de wetten WPO en WVO gewijzigd en is in 2015 de *Beleidsregel voor het verkrijgen van ontheffing voor het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs* door GS vastgesteld. Daarna zijn in 2016 de schoolbezoeken aan scholen in Fryslân gestart onder de naam 'Taalplan Frysk'. Met het Taalplan Frysk wordt door de provincie uitvoering gegeven aan de Beleidsregel en wordt voldaan aan de aanbeveling van de Inspectie van het onderwijs (*Tusken winsk en wurklikheid' (2010)* om te komen tot een uitgekristalliseerd ontheffingenbeleid. Op basis van het Taalplan Frysk wordt gewerkt aan de verbetering van de onderwijskwaliteit van het Fries. De schoolbezoeken dienen als nulmeting. De komende jaren zullen stappen worden ondernomen om er zorg voor te dragen dat scholen niet langer een ontheffing nodig hebben voor het vak Fries.

Artikel 6

1. De Partijen stimuleren een geest van verdraagzaamheid en interculturele dialoog en nemen doeltreffende maatregelen ter bevordering van wederzijds respect en begrip en van de samenwerking tussen allen die op hun grondgebied wonen, ongeacht hun etnische, culturele, linguïstische of godsdienstige identiteit, met name op het terrein van onderwijs, cultuur en de media.
2. De Partijen verplichten zich ertoe passende maatregelen te nemen om personen te beschermen die het voorwerp zijn van bedreigingen of discriminerende gedragingen, vijandigheid of geweld als gevolg van hun etnische, culturele, linguïstische of godsdienstige identiteit.

Met betrekking tot Artikel 6

Bestrijding van intolerantie en discriminatie

- 6. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om vastberadener maatregelen te treffen om een geest van verdraagzaamheid en interculturele dialoog in de maatschappij te stimuleren en om discriminatie en stigmatisering van groepen te voorkomen. Bovendien zijn gerichte inspanningen nodig om het algemene begrip van mensenrechten te verbeteren, vooral door middel van mensenrechteneducatie.**

Het kabinet meent dat het van vitaal belang is om jezelf te kunnen zijn en daarnaar te kunnen leven. Daarom is het kabinet van mening dat discriminatie hard moet worden aangepakt. Niet alleen door sanctionering achteraf, maar juist ook door het stimuleren van verdraagzaamheid en de nadruk op gedeelde waarden. Daarom heeft het kabinet onderzoek laten doen naar onder meer de triggerfactoren voor moslimdiscriminatie. Naar aanleiding van dit rapport heeft het kabinet een brede bijeenkomst georganiseerd over de thema's verbinding en beeldvorming. Ook faciliteert het kabinet interculturele ontmoetingen die door diverse groepen worden georganiseerd, zoals de 27 bijeenkomsten die in 2017 zijn georganiseerd tussen Turkse en Joodse organisaties om vooroordelen en stereotypering te verminderen. Het digitale podium www.samen.nl biedt een platform voor inspirerende voorbeelden van interculturele ontmoetingen en projecten door het hele land. Ten slotte wordt in het kader van de invulling van de Internationale Decade for People of African Descent ruim baan gegeven aan het maatschappelijk initiatief, waaronder aan educatieve projecten die een bijdrage leveren aan het vergroten van bewustwording over anti-zwart racisme en het tegengaan van vooroordelen en stereotype beelden.

- 7. Het Adviescomité vraagt de autoriteiten om doeltreffende maatregelen te nemen om wederzijds respect en begrip te bevorderen, in het bijzonder in het onderwijsveld. Het Comité moedigt de autoriteiten tevens aan om het eigen integratiebeleid onder de loep te houden om bij allen die in het land wonen de interculturele dialoog en het wederzijds begrip te versterken.**

De school is idealiter een omgeving waarin leerlingen worden uitgenodigd om waarden te delen en waarin ze ervaring kunnen opdoen met het ontwikkelen van wederzijds begrip en respect voor elkaars overtuiging en elkaars culturele achtergrond. Daarom is het belangrijk dat leerlingen oefenen met democratische waarden, bijvoorbeeld door het instellen van een leerlingenraad, het lopen van een maatschappelijke stage of door het organiseren van debatten. Het funderend onderwijs heeft al de wettelijke taak om te werken aan sociale integratie en actief burgerschap van de leerlingen. Dit kabinet zet nog een stap verder en verduidelijkt deze burgerschapsopdracht. De minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media heeft aangekondigd met een wetsvoorstel te komen dat bestaat uit een opdracht aan scholen om op doelgerichte en samenhangende wijze burgerschapsonderwijs te geven waarbij als uitgangspunten gelden: explicitering van de kennis, vaardigheden en houding ten aanzien van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, de mensenrechten, verbinding met de Nederlandse samenleving alsmede uit het bevorderen van een cultuur op scholen waarbinnen deze waarden en competenties actief tot uiting worden gebracht. Scholen dienen bij te dragen aan de vorming van leerlingen tot betrokken burgers, die op een volwaardige, verantwoordelijke manier participeren in onze samenleving. De grondslag van die samenleving wordt gevormd door de kernwaarden van onze democratische rechtsstaat en verbinding met de Nederlandse samenleving. Het onderwijs - en burgerschapsonderwijs in het bijzonder - zou daarop gebaseerd moeten zijn. Ook in het hoger onderwijs is de aandacht voor persoonsvorming en burgerschap toegenomen. Studenten groeien uit tot de waardendragers van de toekomst. Dit betekent het ontwikkelen van

zelfreflectie en een moreel kompas. Instellingen en opleidingen zouden in die zin als academische waardengemeenschappen samenlevingen in het klein moeten zijn.

8. Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om zich te blijven inspannen voor het aantrekken van mensen met verschillende achtergronden bij de politie en hen, om discriminatie te voorkomen, te scholen op het gebied van mensenrechten.

De politie blijft zich inzetten voor meer diversiteit in het korps. Daarbij geldt diversiteit in brede zin: verscheidenheid op het gebied van sekse, etniciteit, leeftijd, opleiding, geaardheid, et cetera. Dit vooral om de legitimiteit van het politiewerk te waarborgen en specifieke veiligheidsproblemen in de wijk aan te kunnen pakken en om in contact te blijven met verschillende gemeenschappen en daarmee het politiewerk te verbeteren. Divers samengestelde teams vormen een bron van creativiteit en innovatie, hebben een groter leer- en aanpassingsvermogen en helpen tunnelvisie te voorkomen. Ze dragen bij aan een inclusieve werkcultuur, verkleinen de kans op uitsluiting en leiden tot behoud van medewerkers uit groepen die (nu nog) zijn ondervertegenwoordigd bij de politie.

Het korps maakt extra werk van het werven en behouden van groepen collega's die ondervertegenwoordigd zijn:

- In elke eenheid zijn 'recruiters' aangesteld om te kunnen werven op diversiteit.
- Belangstellenden met een diverse achtergrond worden voorbereid op de selectieprocedure ('Blauw Talent').
- Er wordt gescout op scholen en studentenverenigingen, maar ook door samenwerking te zoeken met gemeenten en de uitkeringsinstantie UWV.
- De politie is ook aanwezig op evenementen waar specifieke doelgroepen aanwezig zijn.
- Er wordt geïnvesteerd in het behoud van divers talent, bijvoorbeeld met een speciaal voor hen ontwikkeld leiderschapsprogramma.
- Het bereiken van een inclusieve werkcultuur is nadrukkelijk onderdeel van het diversiteitsprogramma 'De Kracht van het Verschil'.

Voor de instroom van agenten (aspiranten) met een migratieachtergrond is een streefcijfer afgesproken van 25% voor eind 2018. Door extra inzet behaalde het korps dit streefcijfer al in 2017. Het percentage instromende aspiranten met een migratieachtergrond steeg van 19,5% in 2016 naar 29% in 2017. Verder besteedt het korps volop aandacht aan de diversiteit in gender en achtergrond op leidinggevende posities. Het percentage vrouwen in die posities steeg van 26,1% in 2016 naar 26,4% in 2017. Het aantal vrouwen in de strategische top13 steeg van 33% in 2016 naar 40% in 2017. Tevens besloot de politie om het leiderschap (strategische top) te ontwikkelen en eenheidsleidingen uit te breiden met divers talent. Deze leiders gaan onder andere aan de slag met het realiseren van de strategische agenda. Tegelijkertijd kwalificeren zij zich voor een positie in de strategische top.

Elke eenheid en de Politieacademie hebben een Netwerk Divers Vakmanschap dat collega's in de operatie ondersteunt en zowel kennis als expertise verspreidt over verschillende leefstijlen en culturen. Ook ontwikkelde het korps een professionaliseringstraining. Alle kernleden van dit netwerk volgen deze training in 2018. Diversiteit en discriminatie komen terug in de basispolitieopleiding voor politimedewerkers en komen in de context van de kerntaken van de politie aan de orde. Verder krijgt het 'cultureel' bewustzijn ruime aandacht binnen het curriculum van de Politieacademie; bewust zijn van de eigen achtergrond en cultureel referentiekader, eigen normen en waarden en hoe dat de werksituatie kan beïnvloeden. Met culturen worden óók bedoeld de straatcultuur, de gay scene, woonwagenbewoners, senioren, jeugd, enzovoort.

Verder versterkt de politie het vakmanschap met een reeks maatregelen die (de schijn van) etnisch profileren tegengaan. Zo zijn collega's beter getraind en ontwikkelde het korps samen met de belangengroep Control-Alt-Delete en Amnesty International een handelingskader. Het benadrukt dat een proactieve controle een belangrijk contactmoment is en het vertrouwen van de burger in de politie bepaalt. Het handelingskader beschrijft de vier basisprincipes van een goed uitgevoerde controle (selecteren, uitleggen, bejegenen en reflecteren) en helpt collega's deze professioneel uit te voeren. Daarnaast ontwikkelde en testte het korps de app Proactief controleren, die het korps in 2018 in gebruik wil nemen.

In december realiseerde de politie de mogelijkheid om gemakkelijker een klacht over politieoptreden in te dienen via een klachtenapp. Het aantal in 2017 bij de politie ingediende klachten over etnisch profileren bedroeg 46. Indien de burger zich onheus bejegend en behandeld voelt, dan wil de politie dit weten. Zij wil hiervan leren en haar optreden verbeteren. Het korps intensiveerde zijn relatie met het netwerk van samenwerkingspartners op dit thema, zoals de Anne Frankstichting. Eenheden kijken steeds vaker in elkaars keuken en wisselen landelijk kennis en ervaring uit.

De politie organiseert bijeenkomsten over het Polarisatiemanagementmodel; in elke eenheid krijgen collega's een trainersopleiding om deze methodiek verder in te voeren en basisteams te helpen bij de bewustwording hoe polarisatie werkt en welke rollen daarbij te onderscheiden vallen.

De politie werkt aan het tegengaan van discriminatie in de samenleving. Zo is het werkproces verder aangescherpt en getest in proefprojecten om basisteams elke twee weken van sturingsinformatie over discriminatie te voorzien, zodat zij zaken sneller en beter kunnen oppakken. Daarnaast is een nieuw convenant afgesloten met het OM en de Landelijke Voorziening tegen Discriminatie om de vervolging van discriminatiezaken nog beter te stroomlijnen. Tevens is de basis gelegd voor een Multi Agency Rapport, dat jaarlijks de discriminatiecijfers presenteert van de politie, de Antidiscriminatiebureaus en het College voor de Rechten van de Mens.

9. Het Adviescomité dringt bij de autoriteiten aan op een krachtige veroordeling van alle uitingen van onverdraagzaamheid, in het bijzonder in het politieke debat en op internet, zulks met respect voor de vrijheid van meningsuiting.

Nederland stelt dat de vrijheid van meningsuiting een belangrijk grondrecht is, ook in het politieke debat en op internet.

Het kabinet wil een duidelijke grens trekken bij uitlatingen die zich kwalificeren als haatzaaien. Voorkomen moet worden dat het recht op de vrijheid van meningsuiting wordt misbruikt om tweespalt in de samenleving te zaaien. In het regeerakkoord is opgenomen dat in verband met de ernst van het delict haatzaaien de straf dient te worden verhoogd. Deze strafverhoging kan worden gezien in het licht van voornoemde maatschappelijke ontwikkelingen. De verhoging van het strafmaximum benadrukt dat de regering aan de kant staat van mensen die beledigd worden, die gediscrimineerd worden en die zich in hun bestaan in Nederland bedreigd voelen. Tegelijkertijd gaat van de zwaardere strafbedreiging een afschrikwekkende werking uit.

10. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om de participatiemechanismen te ondersteunen die de dialoog met de vertegenwoordigers van etnische minderheidsgroepen bevorderen en te komen tot een duurzame en geïnstitutionaliseerde dialoog.

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid streeft naar duurzame relaties met gemeenschappen. Bij beleidsvragen worden, afhankelijk van het onderwerp, de participatievorm en de gesprekspartners gekozen. Hierbij zal de overheid in contact treden met een breed scala aan gesprekspartners; zo kan het gaan om professionele experts of vertegenwoordigers van gemeenschappen. Wat betreft de overlegvorm zal gekozen worden voor een vorm te die passend is voor de betreffende beleidskwestie.

Roma en Sinti

11. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om op landelijk en lokaal niveau de dialoog te verbeteren met de Roma- en Sinti-gemeenschappen om hun zorgpunten en belangen te bespreken, met inbegrip van het gebruik van Roma-mediators.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voert een tweemaandelijks overleg met vertegenwoordigers van Roma en Sinti om belangrijke kwesties voor deze gemeenschappen te bespreken. Het is aan de lokale autoriteiten om te kijken of de inzet van Roma mediators wenselijk wordt geacht en hiervan gebruik te maken.

12. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om programma's en beleid te blijven aanmoedigen voor integratie van Roma en Sinti, in nauwe samenwerking met de betrokkenen, en eveneens om de problemen rond stateloosheid van tot de Roma- en Sinti-

gemeenschappen behorende personen aan de orde te blijven stellen. Het Comité vraagt de autoriteiten om discriminerende gedragingen naar personen die tot deze gemeenschappen behoren, te bestrijden.

Het Kabinet gaat er van uit dat met name het generieke beleid voor Roma en Sinti, net als voor alle Nederlandse burgers, wordt ingezet. Om de schooluitval een halt toe te roepen, wordt via het programma Aanval op de Schooluitval voortijdig schoolverlaten aangepakt. De Participatiewet biedt gemeenten een scala aan instrumenten en voorzieningen voor toeleiding naar werk. Dit biedt, samen met de ontschotting van middelen en de andere decentralisaties, meer mogelijkheden voor een integrale aanpak, die juist voor deze groep mensen vaak nodig is. T.a.v. discriminatie zet het kabinet stevig in om discriminatie tegen te gaan. Het Kabinet heeft 44 maatregelen genomen om discriminatie op de werkvloer en de arbeidsmarkt aan te pakken. De resultaten tot nu toe staan in de voortgangsbrief van het Actieplan tegen arbeidsmarktdiscriminatie. Er zijn goede resultaten geboekt en instrumenten opgeleverd in het Programma Aanpak Uitbuiting Roma kinderen. Centraal binnen het programma staat de balans tussen handhaven en perspectief bieden. In het Actieplan Zelfbeschikking (2015-2017) worden de diverse activiteiten vanuit rijkszijde beschreven, zoals deskundigheidsbevordering van professionals in de gezondheidszorg en het onderwijs v.w.b. huwelijksdwang. Om dialoog op lokaal niveau verder te bevorderen heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in 2015 drie dialoogbijeenkomsten georganiseerd met een vijftal lokale bestuurders en een select aantal Roma en Sinti. In de door Nederland voorgezeten EU-werkgroep Bescherming Rechten van Romakinderen wordt ingezet op het uitwisselen van promising practices waar het gaat om de onderwijsparticipatie van met name Romameisjes. Daarnaast is in de expertwerkgroep CAHROM (Raad van Europa) expliciet aandacht gevraagd voor de schadelijke effecten van en tevens de verantwoordelijkheid van Roma zelf bij huwelijksdwang en mensenhandel. In de eerste helft van 2018 zal een beleidskader over de huisvesting van Roma, Sinti en woonwagenbewoners dat in lijn is met de mensenrechtelijke uitgangspunten worden vastgesteld. De Minister voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zal op basis van dit beleidskader de leden van gemeenteraden, de wethouders en de gemeentelijke ambtenaren voorlichten om zo de gelijke behandeling van de Roma, Sinti en woonwagenbewoners op vlak van huisvesting actief te promoten.

13. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om gelijke toegang tot onderwijs voor personen behorende tot de Roma- en Sinti-gemeenschappen te verzekeren, met daarbij speciaal aandacht voor meisjes. Tevens roept het Comité de autoriteiten op om te verzekeren dat onderwijs aan Roma-kinderen passende steun en financiering krijgt voor maatregelen die zijn gericht op de verbetering van hun schoolprestaties, inclusief via het inzetten van Roma-mediators.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft in 2015 een tweede indicatieve Monitor Sociale Inclusie uitgevoerd naar de integratie van Roma. Daaruit bleek dat door strengere handhaving van de leerplicht het schoolverzuim van Roma leerlingen iets is afgenomen. Binnen de gemeenschappen zou steeds meer belang aan onderwijs worden gehecht en doorleren wordt steeds normaler geacht. Echter, de schooluitval van Roma meisjes vanaf de middelbare schoolleeftijd vanwege subjectieve culturele redenen blijft hoog.

Gemeentes waar Roma-gezinnen wonen, en waar deze problemen voorkomen, zetten zich in om deze kinderen onderwijs te laten volgen. Vaak gebeurt dat door een combinatie van verschillende interventies: zorg en begeleiding voor ouderen en jongeren, maar leerplichtambtenaren kunnen ook dwangmiddelen inzetten naar ouders en jongeren bij langdurig verzuim.

Scholen krijgen vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) extra ondersteuning voor het verzorgen van onderwijs aan specifieke doelgroepen, waaronder woonwagen-, Roma- en Sintikinderen. Scholen hebben de mogelijkheid om aanvullende bekostiging aan te vragen als er 4 of meer kinderen uit deze doelgroep staan ingeschreven. Ook verleent OCW subsidie aan OWRS (Onderwijs aan Woonwagen-, Roma en Sinti-kinderen). OWRS is een landelijk platform dat mensen verbindt om het onderwijs aan kinderen van woonwagenbewoners, Roma en Sinti te bevorderen. OWRS biedt ondersteuning aan scholen, onderwijsconsulenten en gemeenten (leerplichtambtenaren).

Artikel 9

1. De Partijen verplichten zich ertoe te erkennen dat het recht op vrijheid van meningsuiting van iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort, mede omvat de vrijheid een mening te koesteren en informatie en denkbeelden in de minderheidstaal te ontvangen en te verstrekken zonder inmenging van de overheid en ongeacht grenzen. De Partijen dragen er zorg voor, binnen het kader van hun rechtsstelsel, dat personen die tot een nationale minderheid behoren niet worden gediscrimineerd bij hun toegang tot de media.
2. Het eerste lid belet de Partijen niet om radio- en televisieomroep- of bioscoopondernemingen zonder discriminatie en op basis van objectieve criteria aan een vergunningstelsel te onderwerpen.
3. De Partijen belemmeren niet de oprichting en het gebruik van gedrukte media door personen die tot nationale minderheden behoren. In het wettelijk kader van de radio- en televisieomroep dragen zij, voor zover mogelijk en met inachtneming van de bepalingen van het eerste lid, er zorg voor dat personen die tot nationale minderheden behoren de mogelijkheid wordt geboden om hun eigen media op te richten en te gebruiken.
4. In het kader van hun rechtsstelsel nemen de Partijen passende maatregelen om de toegang tot de media voor personen die tot nationale minderheden behoren, te vergemakkelijken en om verdraagzaamheid te bevorderen en cultureel pluralisme mogelijk te maken.

Me
t
bet
rek
kin
g
tot
Arti
kel
9

Zendtijd in het Fries

14. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten zich te blijven inzetten om voldoende ondersteuning en middelen ter beschikking te stellen aan Omrop Fryslân, zowel op centraal als provinciaal niveau, om toereikende waarborgen in stand te houden voor het gebruik van de Friese taal in de media.

15. Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan de nodige aandacht te besteden aan de aanbevelingen van de Commissie Hoekstra en de vertegenwoordigers van de Friese minderheid breed te betrekken bij het opstellen van de nieuwe Mediawet.

Met 'de nieuwe Mediawet' wordt door het Adviescomité kennelijk bedoeld op het wetsvoorstel tot wijziging van de Mediawet 2008 (modernisering regionale publieke omroep). Dit wetsvoorstel is echter uiteindelijk niet bij de Tweede Kamer ingediend. Niettemin achten de Provincie Fryslân en de Rijksoverheid het gelet op o.a. de Wet gebruik Friese taal, het Europees Handvest voor Regionale Talen of Talen van Minderheden, het Kaderverdrag voor bescherming van nationale minderheden en het adviesrapport van de tijdelijke commissie borging Friese taal in de Media (2013) o.l.v. mr. R.J. Hoekstra van belang om de positie van de Friese taal in de media extra te waarborgen. Dat is gebeurd in de Bestuursafspraken Fries in de media 2016 (Stcrt. 2016, 68855). De looptijd van dit convenant correspondeert met de duur van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur (BFTC) en geldt daarmee tot 31 december 2018. Het voornemen is de huidige in het convenant vastgelegde afspraken voor zover mogelijk en nog actueel over te nemen in de nieuwe BFTC die gaan gelden vanaf 1 januari 2019.

Het convenant waarborgt de positie van de Friese taal in de media. Omrop Fryslân zendt uit in de Friese taal en heeft daarom een bijzondere taak voor het behoud, de bevordering, de ontwikkeling, de overdracht en het levende gebruik van de Friese taal. Het convenant waarborgt een volwaardig, zelfstandig en breed programma- en media-aanbod in de Friese taal, dat op dagelijkse basis beschikbaar is op diverse mediaplatforms en dat in het mediabestel herkenbaar blijft. De financiering van Omrop Fryslân door het Rijk en de provincie is in het convenant vermeld en daarmee eveneens goed gewaarborgd. Daarnaast heeft de Omrop qua bedrijfsvoering ingespeeld op mogelijke financiële tegenslagen door het creëren van een flexibele schil.

Gedrukte media in het Fries

16. Het Adviescomité nodigt de autoriteiten uit om de beschikbare ondersteuning voor gedrukte media voor de Friese minderheid te handhaven, om een toereikende aanwezigheid van deze nationale minderheidstaal in de gedrukte media te verzekeren.

Afspraken omtrent Fries in de gedrukte media zijn opgenomen in de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur. Deze gelden zoals gezegd tot 31 december 2018. De nieuwe BFTC zal, onder voorbehoud van overeenstemming, inzetten op radio en televisie en digitale (sociale) media en nieuwe vormen van media om zo vooral kinderen en jongeren te bereiken. Los van de afspraken in de BFTC zet de provincie op macroniveau in op het ondersteunen van gedrukte media, zoals Friestalige tijdschriften.

Artikel 10:

1. De Partijen verplichten zich ertoe te erkennen dat iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort het recht heeft vrijelijk en zonder inmenging zijn minderheidstaal te gebruiken, in het privé-leven en in het openbaar, mondeling en in geschrifte.
2. In gebieden die van oudsher of in groten getale worden bewoond door personen die tot nationale minderheden behoren, streven de Partijen ernaar, indien die personen daarom verzoeken en wanneer een dergelijk verzoek in een werkelijke behoefte voorziet, voor zover mogelijk, de voorwaarden te waarborgen die het mogelijk maken de minderheidstaal te gebruiken in betrekkingen tussen die personen en de bestuurlijke instanties.
3. De Partijen verplichten zich ertoe het recht van iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort te garanderen om onverwijld, in een taal die hij verstaat, op de hoogte te worden gesteld van de redenen voor zijn arrestatie en van de aard en de reden van een tegen hem ingebrachte beschuldiging en om zich in deze taal te verdedigen, indien nodig met kosteloze bijstand van een tolk.

Met betrekking tot Artikel 10

Gebruik van de Friese taal in het contact met bestuursorganen

17. Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om in nauw overleg met de vertegenwoordigers van de Friese minderheid inspanningen te blijven leveren ter borging van het gebruik van de Friese taal, zowel binnen de provincie, en dan in het bijzonder bij politie en justitie, als bij de betrekkingen met de centrale overheid, waarbij eventuele maatregelen zoals bestuurlijke herindelingen die het gebruik van de taal kunnen beperken, worden vermeden.

18. Tevens nodigt het Comité de autoriteiten uit om passende maatregelen te nemen om personen die tot de Friese minderheid behoren, toe te staan hun taal in de rechtbank te spreken, vooral met behulp van een tolk Fries.

Op 1 januari 2014 trad de Wet gebruik Friese taal in werking, waarin wordt bepaald dat het Nederlands en het Fries de officiële talen zijn in de provincie Fryslân. Iedereen die in de provincie Fryslân gevestigd is heeft het recht om binnen de provincie het Fries te gebruiken in het bestuurlijk verkeer. Bij gemeentelijke herindelingen is er speciale aandacht voor de positie van het Fries. Zo hebben bij de gemeentelijke herindelingen van 2018 de nieuwe gemeenten Leeuwarden en Súdwest-Fryslân en de nieuwgevormde gemeente Waadhoeke daartoe afspraken gemaakt in een bestuurlijke overeenkomst Fries taalbeleid. Ook bij gemeentelijke herindeling waarvan per 1 januari 2019 sprake is (Noardeast Fryslân) zal een dergelijke bestuurlijke overeenkomst in overleg met betrokken gemeenten, het Rijk en de provincie opgesteld worden.

Een persoon die in de provincie Fryslân woont, feitelijk verblijf houdt of zetel heeft en die ter terechtzitting bij de rechtbank Noord-Nederland of het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van ambtswege het woord voert dan wel verplicht is zich aan een verhoor te onderwerpen of bevoegd is het woord te voeren, is bevoegd zich te bedienen van de Friese taal. Indien een verdachte, partij, getuige of belanghebbende zich ter terechtzitting wil bedienen van de Friese taal, bepaalt de rechter die de leiding van de zitting heeft ambtshalve of op verzoek zonnodig dat bijstand wordt verleend door een tolk. De vergoeding aan de tolk komt ten laste van het Rijk.

Afspraken over het gebruik van de Friese taal zijn tevens geborgd in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur. In de nieuwe BFTC zal nagegaan worden in hoeverre het mogelijk is om op basis van de taalvoorkeur van betrokkenen Fries sprekende rechters op deze zaak gezet kunnen worden. De eventuele negatieve gevolgen van herzieningen van de gerechtelijke kaart waardoor Fries sprekende rechters ook elders, buiten de provincie Fryslân ingezet kunnen worden, moeten zo zoveel mogelijk beperkt worden.

Artikel 11:

1. De Partijen verplichten zich ertoe te erkennen dat iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort, het recht heeft zijn geslachtsnaam en voornamen in de minderheidstaal te gebruiken en het recht heeft op officiële erkenning daarvan, overeenkomstig de in hun rechtsstelsel bepaalde modaliteiten.
2. De Partijen verplichten zich ertoe te erkennen dat iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort, het recht heeft zichtbaar voor het publiek in zijn minderheidstaal tekens, inscripties en andere informatie van particuliere aard te tonen.
3. In gebieden die van oudsher in groten getale worden bewoond door personen die tot een nationale minderheid behoren, streven de Partijen ernaar, in het kader van hun rechtsstelsel, met inbegrip, indien van toepassing, van overeenkomsten met andere Staten en met inachtneming van hun specifieke omstandigheden, van oudsher bestaande plaatsnamen, straatnamen en andere voor het publiek bestemde topografische aanduidingen ook in de minderheidstaal aan te geven wanneer er voldoende vraag naar zulke aanduidingen bestaat.

Met betrekking tot Artikel 11

Topografische aanduidingen in minderheidstalen

19. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om er in nauw overleg met Friese organisaties meer op aan te dringen dat de lokale autoriteiten overal in de provincie Fryslân gebruik maken van de bestaande mogelijkheid tot tweetalige topografische aanduidingen.

In het tweede rapport is reeds toegelicht dat in Nederland iedere gemeente het recht heeft zelf te bepalen welke naam of namen op plaatsnaamborden worden vermeld. Omdat het hier een autonome gemeentelijke bevoegdheid betreft, is er geen beleid vanuit het Rijk om gebruik van Friese namen aan te moedigen. Gemeenten zijn hier vrij in. De provincie Fryslân heeft op haar website een recente alfabetische lijst van alle plaatsnamen in de Fryslân ter beschikking gesteld. Op deze lijst zijn zowel de Friese als Nederlandse plaatsnamen aangegeven.

Artikel 12:

1. De Partijen nemen, waar nodig, maatregelen op het terrein van onderwijs en onderzoek ter bevordering van de kennis van de cultuur, geschiedenis, taal en godsdienst van hun nationale minderheden, evenals van de meerderheid.
2. In dit verband bieden de Partijen onder meer voldoende mogelijkheden voor de opleiding van leerkrachten en toegang tot leerboeken en vergemakkelijken zij de contacten tussen leerlingen en leerkrachten van de verschillende gemeenschappen.
3. De Partijen verplichten zich ertoe gelijke kansen te bevorderen voor de toegang tot onderwijs op alle niveaus voor personen die tot nationale minderheden behoren.

Met betrekking tot Artikel 12

Opleiding van leerkrachten

20. Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om in nauw overleg met vertegenwoordigers van de Friese minderheid vastberadener maatregelen treffen om het tekort aan bevoegde leerkrachten aan te pakken, onder meer door passende stimulansen te bieden.

In het bestuurlijk overleg dat de provinciale onderwijsgedeputeerde minimaal eenmaal per jaar belegt met de voorzitters van de onderwijsgroepen (als vertegenwoordigers van de schoolbesturen) in de provincie, is ook aandacht voor de positie van het Fries in het onderwijs. In het licht van actualiteiten zoals het lerarentekort en de onwenselijk grote werkdruk in het onderwijs, geven de onderwijsgroepen aan dat het verhogen van het aantal leraren met een bevoegdheid voor Fries vooralsnog niet de hoogste prioriteit heeft.

De beroepsgroep houdt zelf een lerarenregister bij. Mogelijk zal in de nog af te sluiten Bestuursafpraak Friese taal en cultuur ook gewezen worden op het belang van het opnemen van de bevoegdheden van het Fries in het lerarenregister. Het is aan de beroepsgroep deze bevoegdheden op te nemen in het register.

Artikel 14:

1. De Partijen verplichten zich ertoe te erkennen dat iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort het recht heeft zijn minderheidstaal te leren.
2. In gebieden die van oudsher of in groten getale worden bewoond door personen die tot nationale minderheden behoren, streven de Partijen ernaar, indien er voldoende vraag naar is, ervoor zorg te dragen, voor zover mogelijk en binnen het kader van hun onderwijsstelsels, dat personen die tot deze minderheden behoren voldoende mogelijkheden hebben om de minderheidstaal te leren of om onderwijs in deze taal te krijgen.
3. Het tweede lid van dit artikel wordt toegepast onverminderd het leren van de officiële taal of het onderwijzen in deze taal.

Met betrekking tot Artikel 14

Fries in het onderwijs

21. Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om hun inspanningen voor een hoge kwaliteit van onderwijs in het Fries op alle niveaus voort te zetten, onder meer door het ontwikkelen van passende beoordelingstoetsen, en om de nodige aandacht te besteden aan de toekomstige ontwikkeling van het drietalige onderwijssysteem en daarbij rekening te houden met de mogelijke bestuurlijke hervormingen op dit gebied.

De provincie Fryslân is na vaststelling van de *Beleidsregel voor het verkrijgen van ontheffing voor het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs* in 2016 van start gegaan met het Taalplan Frysk. In eerste instantie wordt met dit Taalplan Frysk de huidige stand van zaken van het onderwijs in de Friese taal vastgelegd in een zogenaamde nulmeting. Op basis van dit beeld geeft de provincie vervolgens scholen hulp op maat om zo de positie van het Fries in het onderwijs te verstevigen en hiermee te voldoen. Het doel hierbij is dat op lange termijn meer scholen in het Fries taalgebied alle geformuleerde kerndoelen aangaande het Fries behalen en zo voldoen aan de wettelijke verplichting.

Eén van de kerntaken van de provincie Fryslân is om de hoge kwaliteit van Fries in het onderwijs te bevorderen, stimuleren en ondersteunen. Eén van de doelen hierbij is onder andere om een doorgaande leerlijn meertaligheid in te stellen, zodat er op zoveel mogelijk plaatsen in de provincie de mogelijkheid bestaat dat het kind doorstroomt van een Friestalige kinderopvanglocatie, naar een drietalige basisschool, naar een school voor meertalig voortgezet onderwijs. Het kind zal daardoor niet alleen het Fries als vak onderwijst krijgen, maar in alle onderwijstypen ook in aanraking komen met het Fries als dagelijkse omgangstaal en instructietaal bij andere vakken dan het Fries. Hierbij is aandacht voor de nieuwste onderwijsinzichten op het gebied van meertaligheid en inclusiviteit. Ook draagt de provincie zorg voor voldoende faciliteiten zoals onderwijsmethoden, materialen en toetsings- en evaluatiemateriaal. De afgelopen jaren is dit vooral ook digitaal beschikbaar gesteld.

Hoewel er door de krimp sprake is van schoolfusies, heeft dit in de meeste gevallen geen invloed op de wijze waarop de fusieschool omgaat met het Fries. Er is gebleken dat als één van de scholen voor de fusie aangesloten was bij het netwerk foar trijetalige skoallen, de fusieschool deze onderwijsinvulling vaak overneemt.

22. Het Adviescomité nodigt de autoriteiten uit om intensief te overleggen met vertegenwoordigers van de Friese minderheid, met inbegrip van de ouders onder hen, en te zorgen dat op effectieve wijze rekening wordt gehouden met hun belangen en zorgen met betrekking tot Fries in het onderwijs, zoals een adequate hoeveelheid lessen in het Fries.

Vanuit de provincie is inmiddels bestuurlijk overleg opgestart met de Friese onderwijskoepels. In de nieuwe bestuursafspraken wordt vanuit de provincie tevens ingezet op actieve voorlichting richting vertegenwoordigers van de Friese minderheid. Deze activiteiten worden naast het recht van Friezen om gebruik te mogen maken van hun moedertaal bij rechtszaken ook ingezet op voorlichting in de richting van ouders.

De betrokkenheid van ouders bij het Fries in de voorschoolse en kleuterperiode is al wel gerealiseerd in het Heit en Mem-panel en is volgens de betrokkenen in de provincie al jaren een succes.

Artikel 15:

De Partijen scheppen de noodzakelijke voorwaarden voor de daadwerkelijke deelname van personen die tot nationale minderheden behoren aan het culturele, sociale en economische leven en in openbare aangelegenheden, met name die welke hen raken.

Met betrekking tot Artikel 15

Instellingen en overlegstructuren

23. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om vastberadener maatregelen te treffen voor effectief overleg met vertegenwoordigers van de Friese minderheid, inclusief het opstellen van het derde landenrapport. Bovendien dient voldoende aandacht te worden geschonken aan het versterken van de bestaande mechanismen en te worden verzekerd dat het op te richten nieuwe Orgaan voor de Friese taal zijn missie op effectieve wijze kan vervullen.

In september 2015 heeft DINGtiid, orgaan voor de Friese taal, in het adviesrapport 'Verandering en verbetering' geadviseerd over de toekomst van de Friese taal. DINGtiid adviseerde in haar rapport een zogenaamde 'Taalschipper' voor de Friese taal aan te stellen: 'een persoon die stuurt op samenwerking en realisatie van gemaakte afspraken, en daarover rapporteert – alles erop gericht om de wettelijke kansen van het Fries ook daadwerkelijk te benutten'. In goed overleg is invulling gegeven aan dit advies door deze rol te beleggen bij de provincie Fryslân. De provincie Fryslân is de meest aangewezen bestuurslaag voor de waarborging van de status van de Friese taal en cultuur.

De Taalschipper organiseert onder meer bestuurlijk overleg met de decentrale overheden die een eigen zorgplicht hebben voor de Friese taal en cultuur. De provincie neemt hierbij in de rol van Taalschipper het voortouw in het komen tot een gezamenlijke langetermijnagenda voor het Fries. De taalschipper regisseert, coördineert en ondersteunt. De bij de Friese taal betrokken bestuursorganen hebben en houden hun eigen verantwoordelijkheid. De taalschipper heeft daarnaast ook een signaalfunctie richting de Rijksoverheid.

Zowel op ambtelijk als bestuurlijk niveau is er vanuit het Rijk regelmatig overleg met de provincie Fryslân. Ook de nieuwe decentrale overlegstructuur en de verdere invulling van de rol van Taalschipper komen daar aan de orde. In de nieuwe Bestuursafpraak Friese taal en cultuur die per 1 januari 2019 in werking treedt zullen de taken en verantwoordelijkheden opnieuw worden vastgelegd. De provincie is ook betrokken bij het opstellen van het huidige rapport inzake het Kaderverdrag.

DINGtiid, orgaan voor de Friese taal, is in 2014 ingesteld op grond van hoofdstuk 4 van de Wet gebruik Friese taal en is daarmee de directe opvolger van het Consultatief Orgaan Fries. DINGtiid heeft tot taak de gelijke positie van de Friese taal en de Nederlandse taal in de provincie Fryslân te bevorderen. Het doet dat in ieder geval door te rapporteren over de behoeften en wensen ten aanzien van de Friese taal en cultuur, te adviseren over de totstandkoming en uitvoering van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur en ondersteuning te bieden bij het opstellen van regels en beleidsplannen. DINGtiid wordt financieel ondersteund vanuit de provincie en de Rijksoverheid. Er vindt periodiek overleg plaats tussen zowel DINGtiid en de Rijksoverheid, als DINGtiid en de provincie Fryslân.

Bestuurlijke herindeling

24. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om hun inspanningen te vergroten bij het faciliteren van een efficiënte en tijdige participatie van vertegenwoordigers van minderheden bij alle besluitvorming aangaande bestuurlijke herindelingen in de provincie Fryslân.

Op grond van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden dient er een actief Fries taalbeleid te worden ontwikkeld in een herindelingsgemeente om de inwoners er in de nieuwe gemeentelijke constellatie in taalrechten op hetzelfde niveau te houden. Het college van Gedeputeerde Staten vergt de gemeenten die aan het begin staan van het opstarten van een herindelingsprocedure om in het herindelingsontwerp en -advies aan te geven op welke wijze een actief taalbeleid gevoerd zal worden.

Naar aanleiding van het opstellen van eerdergenoemde Bestuurlijke Overeenkomst inzake het Fries taalbeleid vervult de provincie een faciliterende rol als het gaat om de ontwikkeling van het taalbeleid. Te denken valt aan beleidsmatige ondersteuning door ambtelijke inzet en advies bij het opzetten van projecten om de positie van de Friese taal te verbeteren, ondersteuning bij het uitvoeren van een nul-rapportage om het taalbeleid in de diverse gemeenten nauwkeurig vast te stellen, of het regisseren van overleg aangaande het taalbeleid. Doel hiervan is dat de positie van de Friese taal in de te ontwikkelen visie op de nieuwe gemeente een herkenbare plaats krijgt. Het is uiteraard aan het bestuur van de nieuwe gemeente om in de nieuwe constellatie een dergelijk taalbeleid vast te stellen en conform uit te voeren. Vanuit de provincie wordt echter in een vroeg stadium bij gemeentelijke herindelingen al gevraagd om na te denken over de vraag op welke wijze de Friese taal kan worden bevorderd.

Artikel 16:

De Partijen onthouden zich van maatregelen die de verhoudingen in de bevolking in gebieden bewoond door personen die behoren tot nationale minderheden, wijzigen en die zijn gericht op beperking van de rechten en vrijheden voortvloeiend uit de in dit Kaderverdrag vervatte beginselen.

Met betrekking tot Artikel 16

Territoriale indelingen

25. Het Adviescomité doet een beroep op de autoriteiten om, in nauw overleg met de betrokkenen, maatregelen te nemen om te verzekeren dat de mogelijke toekomstige herindeling van gemeenten en provincies in het Noorden geen nadelige gevolgen heeft voor de situatie van personen die tot de Friese minderheid behoren.

Zoals aangegeven trad op 1 januari 2014 de Wet gebruik Friese taal in werking, waarin wordt bepaald dat het Nederlands en het Fries de officiële talen zijn in de provincie Fryslân. Iedereen die in de provincie Fryslân gevestigd is heeft het recht om binnen de provincie het Fries te gebruiken in het bestuurlijk verkeer. Bij gemeentelijke herindelingen is er speciale aandacht voor de positie van het Fries. Zo hebben bij de gemeentelijke herindelingen van 2018 de nieuwe gemeenten Leeuwarden en Súdwest-Fryslân en de nieuwgevormde gemeente Waadhoeke daartoe afspraken gemaakt in een bestuurlijke overeenkomst Fries taalbeleid. Ook bij gemeentelijke herindeling waarvan per 1 januari 2019 sprake is (Noardeast Fryslân) zal een dergelijke bestuurlijke overeenkomst in overleg met het Rijk en de provincie opgesteld worden. In de bestuurlijke overeenkomst worden afspraken gemaakt over maatregelen om te verzekeren dat de herindeling van gemeenten geen nadelige gevolgen heeft voor de situatie van Friessprekende personen.

Artikel 17

1. De Partijen verplichten zich ertoe geen inbreuk te maken op het recht van personen die tot nationale minderheden behoren om buiten de grenzen vrije en vreedzame contacten te leggen en te onderhouden met personen die legaal in andere Staten verblijven, met name met diegenen met wie zij een etnische, culturele, linguïstische of godsdienstige identiteit dan wel een cultureel erfgoed gemeen hebben.
2. De Partijen verplichten zich ertoe geen inbreuk te maken op het recht van personen die tot nationale minderheden behoren om deel te nemen aan de activiteiten van niet-gouvernementele organisaties, zowel op nationaal als internationaal niveau.

Artikel 18

1. De Partijen streven ernaar, wanneer nodig, bilaterale en multilaterale overeenkomsten met andere Staten, met name met buurstaten, te sluiten teneinde de bescherming van personen die tot de betrokken nationale minderheden behoren, te verzekeren.
2. In voorkomend geval nemen de Partijen maatregelen ter aanmoediging van grensoverschrijdende samenwerking.

Met betrekking tot Artikel 17 en 18

Grensoverschrijdende samenwerking

26. Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om samenwerking te blijven ondersteunen met de organisaties die de in andere landen wonende Friezen vertegenwoordigen.

Er zijn vanuit de provincie Fryslân veel en diverse contacten tussen Nederlandse en Duitse Friezen. De InterFriese Raad is hier instrumenteel in. Het biedt diverse maatschappelijke organisaties de gelegenheid tot uitwisseling op de terreinen van bijvoorbeeld geschiedenis, cultuur en taal. In de nieuwe bestuursafpraak Friese taal en cultuur zal mogelijk ook ingezet worden op versterking en verdere institutionalisering van interfriese contacten tussen de provincie Fryslân en Duitse deelstaten. De provincie zal hierop blijven inzetten.

Er zijn vanuit de Fryske Akademy (Leeuwarden), de universitaire opleidingen Fries aan de RUG (Groningen) diverse contacten met instellingen en organisaties zoals het Nordfriisk Instituut (Bräist/Bredstedt), de Ostfriesische Landschaft (Aurich) en de universiteit in Kiel.